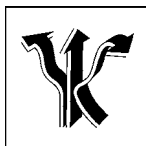

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

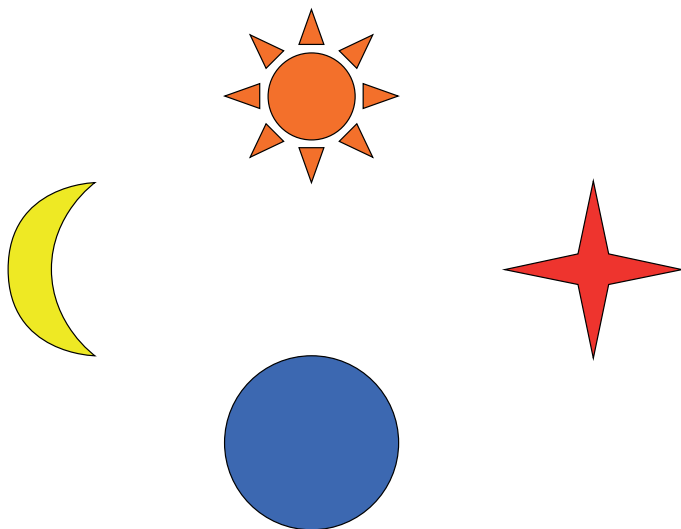
Українсько-Азербайджанський Інститут соціальних наук
і самоврядування ім. Г. А. Алієва

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
на базі кафедри українознавства*

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2012

Редакційна колегія:

Бідзюра І. П. — директор УАІСНС, д-р політ. наук, проф.;
Шилов Ю. О. — зав. каф. українознавства, академік МКА, канд. іст. наук, проф.;
Соколовська К. М. — заст. зав. каф. українознавства, канд. іст. наук, доц., проф. МКА

Затверджено до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 11 від 25.06.12)

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Актуальні проблеми українознавства: [звед. зб. матер. наук.-практ. Д-87 конф.]. — К.: МАУП, 2012. — 286 с.

Розкриваються історичні, теоретичні та методологічні аспекти українознавчої дисципліни не тільки як складової духовності українства, а й як феноменального явища світової цивілізації.

Проаналізовано роль і місце науки українознавства у розбудові демократичного суспільства суверенної європейської держави України.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів.

ББК 87я73

М. О. Левченко

Особливості потенціалу
виробничої одиниці та його
економічна оцінка 150

М. І. Терновський

Історичні аспекти становлення
і розвитку аудита 156

О. І. Дікареєв

Брендинг українського
паливно-енергетичного
комплексу України 162

С. Я. Буняк

Історичне коріння міжбанківських
розрахунків в Україні 172

Н. Ю. Матяш

Проблеми та перспективи
розвитку підприємництва
в Україні 179

О. О. Снісаренко

Історичні аспекти становлення
фінансів місцевих органів влади 188

Олександр Неживий

Публічна латентність загрози:
як запобігти руйнуванню
української мови зсередини? 196

М. В. Патер

Історія закордонного
економічного аналізу та його
запровадження в Україні 200

М. В. Прудніков

Стан та тенденції розвитку
функцій управління
економічного аналізу 206

Владислав Горанін

Проблеми сучасності України
і перспективи формування
україноцентричної еліти 211

Аннета-Даніела Кузнєцова

Роль жінки й матері
в українській родині 213

Н. В. Отрох

Від витворів мистецтва
до друкарського штампу 218

С. Й. Татаринів

Вплив Бахмутського повітового
земства на розвиток
народної освіти 223

Хоанг Динь Чай, О. В. Волянец

Экономическая и энергетическая
дипломатия в Евразии 231

Юлия Савенко

Символика в современных
украинских молодежных
неформальных объединениях
и организациях 237

Л. О. Глушко

Особливості формування
національної свідомості
у процесі етнічної соціалізації
молоді 244

Олексій Захарченко

Етнопедагогічні традиції
українців у історичному
контексті 248

О. І. Дікареєв, Хоан Дін Чай,

Джан Ван Джун
Економічна дипломатія
приморських держав
та України 254

М. В. Сколуб

Адміністративно-судовий
устрій Бессарабської області
у 1812–1856 рр. 261

В. С. Рижиков

Теорія виховання як складова
формування духовності
відповідно до цільової моделі
професійної підготовки
майбутніх юристів 271

І. В. Калько

Стан сформованості гендерної
культури у студентської
молоді за особистісно-змістовним
критерієм 278

Відомості про авторів 282

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ПРИМОРСЬКИХ ДЕРЖАВ ТА УКРАЇНИ

Актуальні проблеми українознавства, с. 254–260

Аналіз проблем сек'юритизації, тобто безпеки, ще не є поширеним підходом у сфері політології. Частіше проблеми регіоналізації й безпеки розглядаються окремо, як автономні, чи навіть протилежні феномени політичного процесу. Актуальною лишається сек'юритизація енергетичних ризиків у морських регіонах.

Теорія сек'юритизації є одним з прикладів безпекового підходу до регіонів та процесу в сучасних міжнародних відносинах. Відповідно до принципів соціального конструктивізму, теорія сек'юритизації будується не на позитивістському сприйнятті об'єктивних викликів міжнародній безпеці, а на гіпотезі існування процесу дискурсу про ці загрози політичній системі держави. У цьому гіпотетичному контексті пропонується й нове визначення регіону. Категорія “регіон” тут виступає як тотожна категорії “безпекової спільноти”. Цей термін було введено ще в працях К. Дойча. Згідно з поглядами У. Веса і Ф. Мелдера, безпекова спільнота є групою держав, для яких сек'юритизація дій одна одної не створює причин для озброєного протистояння [1]. Елементи безпекової спільноти можна взаємно сприймати

як економічних конкурентів, проте ніколи — як противників у озброєному конфлікті. Політичний процес розглядається як “форми функціонування” акторів. Одні й ті самі актори в процесі міжнародного конфлікту, отримують одні форми функціонування, а при участі в процесі міжнародної співпраці — інші. В першому випадку можна говорити про агресивність такого актора, в другому — про його здатність до компромісу. Вважається, що агресивність чи прихильність до компромісів не є невід'ємними атрибутами того чи іншого актора, проте причетність до різних політичних процесів надає акторам відповідні характеристики. Така точка зору стає останнім часом все більш популярною серед дослідників міжнародних відносин. Зокрема, про тенденцію методологічного зсуву в бік вивчення процесів писав Дж. Бах [2].

В основі сучасних тенденцій і факторів глобалізації світової економіки лежать домінування й протистояння провідних світових держав у боротьбі за контроль над економічним оборотом природних ресурсів, які забезпечують соціально-економічний розвиток суспільства на націо-

нальному та регіональному рівнях. Розширення світового конфліктного простору на початку ХХІ ст. також має глобальний характер і все більше фокусується на акваторіях морів Атлантики, Арктики, Каспійського, Чорного. Очікується, що економіка океанів і шельфів у найближчому майбутньому буде визначатися масштабами й інтенсивністю освоєння ПЕР. Це розкриває провідне значення шельфової морської енергетики у стратегічному розвитку регіонів. У Світовому океані виділяють моря, які повністю чи значною частиною акваторії лежать на континентальному шельфі. Серед цих акваторій є чотири моря, які мають високий біоресурсний потенціал: Баренцове, Балтійське, Жовте, Північне. Ці акваторії належать до найбільш продуктивних районів Світового океану чи до ВМЕ (“велика морська екосистема”). Поняття ВМЕ (Large Marine Ecosystems — LME) введено в науковий обіг К. Шерманом [3]. ВМЕ — це райони, які мають високий біоресурсний (поліресурсний) потенціал і знаходяться під зростаючим антропогенним навантаженням. До ВМЕ ще відносять Ірландське море (разом з Біскайською затокою, яка не є шельфовою акваторією), Азовське море складає ВМЕ разом з Чорним, а Берингове — з Охотським [4].

Концепція ВМЕ дає можливість розкрити потенціал та природно-господарські закономірності розвитку морських геосистем. Однак морські шельфові райони не можуть виступати в ролі повних аналогів територіально-виробничих систем суходолу [5], які називаються територіальними соціально-економічними

системами (ТСЕС). Однією з основних особливостей парадигми ВМЕ є перехід від організації товарного виробництва (риби, ПЕР) до організації продуктивного потенціалу екосистем і життєво важливих для людини нетоварних цінностей. Крім того, морське середовище є менше вивчене, важкодоступне і характеризується тим, що на економічному морському просторі фактично відсутні усталені соціально-економічні зв'язки. Зазначений фактор стимулює просторове змагання і конкуренцію між функціональними елементами системи морського господарства: насамперед рибальством, освоєнням морських родовищ ПЕР в акваторії континентального шельфу й військово-морської діяльності причому ефективність кожного виду морської діяльності, визначається рівнем економічної мобілізації системи морського господарства загалом [6].

Безсумнівним є те, що Україна — морська держава і, відповідно до статусу, бере участь у регіональній співпраці. Від неї чекають збалансованої морської діяльності в районах спільного інтересу, що стосується як військово-морської діяльності й регіонального контролю над морськими озброєннями, так і узгодженої економічної морської діяльності. Традицією для акторів морських відносин є ставлення до морських і енергетичних ресурсів як до стратегічного національного резерву. ПЕР шельфів — це своєрідна мобілізаційна складова національної енергетики, яка може бути використана в критичні моменти. Сутність поняття економічної мобілізації полягає в здатності економічної системи адекватно

реагувати на виклики й загрози [7]. Особливе значення й відношення до ПЕР шельфів має Норвегія, де цей сектор економіки називається економікою шельфів, а під материковою економікою розглядають все інше [8].

Для об'єктивності характеру дослідження варто визнати, що морська діяльність України має локальний характер і її спроби входження в європейський економічний простір, устрій континентальної цивілізації не завжди успішні. Для доцільності аналізу треба дослідити наскільки вагомою є морська енергетика як складова економіки для енергобезпеки держави. При цьому енергетична безпека України розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави, економіки, що їх обслуговує, від реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз надійному паливно- та енергозабезпеченню, що є невід'ємною складовою підтримання самодостатнього рівня економічної та національної безпеки країни на основі ефективного використання її паливно-енергетичного потенціалу з мінімальними негативними наслідками для навколишнього середовища, в тому числі для морських просторів. Сучасний стан енергетичної безпеки характеризується рядом показників, а саме: Україна впродовж останнього десятиліття споживає щорічно 76 млрд м³ газу та близько 24 млн т нафти. У той же час власний видобуток становить дещо більше 18 млрд м³ газу та близько 4 млн т нафти. Була розроблена та схвалена урядом національна програма освоєння вуглевод-

них ресурсів українського сектору Чорного та Азовського морів. При цьому подавалися цифри величезних прогнозних ресурсів нафти та газу в цьому регіоні — від 1,5 до 3 млрд т умовного палива. Практично програми не виконуються. Досить сказати, що для реалізації третьої програми освоєння морських ресурсів уряд виділяв лише 10 % передбачуваних витрат [9].

Щодо енергетичної та морської безпеки Україна має ряд домовленостей міжнародного характеру. Забезпечення морської безпеки має досить широку міжнародну законодавчу базу, обов'язкову для виконання всіма учасниками процесу організації морської діяльності. Це — низка резолюцій, конвенцій і протоколів ООН, у тому числі Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства і Протокол щодо боротьби з незаконними актами, які спрямовані проти безпеки стаціонарних платформ, що розташовані на континентальному шельфі 1988 р. Безумовно, окрім зобов'язань по міжнародних угодах на морську безпеку України впливають також інші чинники. Як відомо, загрозу для національної безпеки завжди становило питання контролю за іноземною військовою присутністю на території країни.

До списку загроз екологічного характеру, які можна віднести до загальної системи загроз національної безпеки нашої країни з морського напрямку, є виливи нафтопродуктів на воді. На Чорному і Азовському морях у зоні відповідальності України щорічно курсують понад 50 тис. суден, які є потенційними забруд-

нювачами води (з них 1500 танкерів, що сукупно перевозять до 60 млн т нафти). Вилив семи тисяч тонн не може ліквідувати своїми зусиллями жодна держава світу. Цю проблему Україна зобов'язалася вирішити, особливо у світлі її приєднання до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення, Міжнародної Конвенції щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, що призводять до забруднення нафтою, Міжнародної конвенції по запобіганню забрудненню із суден від 1973 р. та Протоколу до неї від 1978 р., а також шляхом розроблення Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів [10]. Проте наведені проблеми є характерними для кожної акваторії ВМЕ. Загальні тенденції розвитку морських (талассократичних) й континентальних (теллургічних) цивілізацій вже досить повно досліджено [11]. Зокрема відзначають, що у другому випадку вклад морської діяльності у виробництво ВВП поступається іншим галузям і становить не більш як 10 % від загального обсягу, а національні інтереси країни спрямовані на розвиток внутрішніх територій. Для таких держав характерна політика ізоляціонізму, закритості соціально-економічного розвитку, орієнтація головним чином на власні ресурси й науково-технічний потенціал. У цьому випадку країна не має національних інтересів у Світовому океані, який з'являється із зародженням у суспільстві основ морської цивілізації. На жаль уже склалася така практика, що підтверджує факти численних аварій на морі, піратство.

Проте певні спроби морського відродження України спостерігаються і в наш час. Звичайно, привабливість морської діяльності для населення України обмежена переважно внутрішніми морями — Чорним та Азовським. Однак сучасний перебіг подій міжнародного життя свідчить про те, що географічне положення держави (розміри території, протяжність кордонів на суші й морі, можливість виходу до моря чи океанів і доступ до морських ресурсів, рельєф місцевості, забезпеченість ПЕР, гідрометеорологічні й кліматичні умови), яке певною мірою визначає геополітичні погляди, під тиском стрімкого суспільного (в тому числі технологічного й інформаційного) розвитку втрачає вплив на побудову геополітичних конструкцій та економічних стратегій.

Подібна еволюція є характерною для національної морської політики провідних морських держав, пріоритетом для яких стало не стільки володіння морським простором, скільки можливість використання морського простору й ресурсів з метою соціально-економічного розвитку, тобто економічного володіння морем. В геоекономічній конструкції практично всіх держав, які навіть не мають виходу до моря, присутні стратегії обох цивілізацій [12]. Відповідно, на геополітичному й геоекономічному просторі континентальної України може успішно сформуватися й розвиватися регіональна морська цивілізація. Саме цю перспективу для себе бачать норвезькі, російські вчені [13] щодо морів Арктики, в цьому полягає сутність концепції нового регіоналізму (неорегіоналізм): кож-

ний регіон має власний вектор розвитку й особливу, тобто відмінну від національної, направленість цього вектора [14–15].

Освоєння Світового океану отримуватиме особливе значення в епоху глобалізації, коли континентальний простір вже вичерпує свій потенціал, головним чином, ПЕР. Як відомо, поняття глобалізації як феномену цивілізаційного розвитку, введено Т. Левіттом. Складається цей процес з розробки, доставки до світового ринку та використання технологічної продукції, тобто через розвиток індустріалізації [17]. Одним із наслідків цього явища (зростання обсягів та різноманітності трансграничних переміщень товарів та послуг, потоків капіталів, дифузії технологій) є зростання взаємозалежності країн світу. Існує певний (в рамках морської цивілізації — безпосередній, при континентальній — опосередкований) зв'язок між процесами глобалізації й розвитком морської діяльності прибережних держав. Спираючись на райони, які виходять до моря, держава веде освоєння океанічних просторів і ресурсів. Ці райони можуть істотно впливати на формування океанічної політики, оскільки співвідносять її з реальним соціально-економічним життям. Таке погодження підходів й інтересів у морській сфері, з одного боку, між окремими державами й світовим співтовариством, а з другого — приморським населенням і господарськими суб'єктами, трансформуватиметься в одне з ключових завдань формування й реалізації морської стратегії України.

В умовах глобалізації істотно зростає роль прибережних суб'єктів

окремих країн як учасників системи міждержавної регіональної співпраці й управління морською діяльністю на морських просторах, які використовуються спільно. При такому підході головним питанням стає не виробництво в якісно й кількісно більшому масштабі, а алгоритм розподілу результатів світової господарської діяльності. Економічний зміст нового поділу праці полягає в тому, що такі країни, як США, Великобританія, ФРН, Франція, Японія стають виробниками інновацій, ряд країн втягуються в технологічну мережу як постачальники комплектуючих, а решта виконують роль постачальника сировини та ринку збуту продукції лідерів. Такі прибережні країни, як Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія адаптували свою економіку до глобальних вимог, використовуючи спочатку вигоди свого приморського позиціонування, а потім розвиваючи інноваційні технології та логістику. Саме в Скандинавських країнах була втілена методологія організації й стратегії розвитку морського господарського комплексу Світового океану, зокрема в Арктиці. Саме в цьому регіоні очікується розгортання змагання з Росією за ПЕР. До того ж важливо враховувати той аспект просторової переорієнтації національних інтересів РФ в акваторію Арктики, що він відбувається внаслідок більш вагомих обставин, ніж тільки звуження театру й гео-економічної мапи на Балтиці та Чорному морі. Це не проста компенсація втрат, а стратегічне утримання конкурентної переваги країни в умовах наростаючої глобалізації й економічної експансії світових держав та

зміни клімату. Реалізація цієї мети важлива для Російської федерації як у просторовому, так і у функціональному аспекті. Це стратегія подолання зростаючих викликів і загроз з морських і океанічних напрямів в Арктиці, причому переважно з боку морських держав, ефективно використання унікальних географічного й військово-стратегічного положення, зумовленого вільним виходом до Атлантичного і, через Північний морський шлях, до Тихого океану, наявність морських біологічних ресурсів і запасів ПЕР промислового значення в акваторії континентального шельфу. Крім того, РФ має віковий досвід освоєння Півночі організації економічної (в тому числі морської) діяльності в цьому регіоні. Конкуренція в Арктиці буде мати доброякісний характер. На користь цього сценарію говорить те, що РФ застосовує ідеологію ВМЕ, що робить спільним інтересом у цьому регіоні захист населення, довкілля для всіх акторів, у тому числі й скандинавських.

Двадцять років тому уряд Бразилії дозволив компанії “Шлямбурже” виконати за її власні кошти масштабні тривимірні сейсмічні дослідження на Бразильському шельфі Атлантичного океану. Одночасно дозволив цій компанії продавати результати своїх досліджень нафтогазовидобувним компаніям світу за спекулятивними цінами. Виокремлені ділянки перспективних площ продавалися за ціною від 100 до 500 млн доларів. Тому компанії, що купували ділянки, мусли розгортати бурові роботи для отримання нафти, для того щоб повернути вкладені кошти. Уряд

Бразилії поставив такі умови: все обладнання, потрібне для буріння та видобування нафти, має виготовлятися у Бразилії в основному на заводах м. Сан-Пауло; координація всіх робіт має бути зосереджена в руках державної компанії “Петробраз”; отримана продукція (нафта) насамперед перероблятиметься на нафтопереробних заводах Бразилії; інженерні та робітничі кадри мають бути бразильськими. За останні 20 років Бразилія підняла рівень видобування нафти з нуля до 120 млн т на рік. Нафта видобувається з глибини океану від 10–70 м і до 1900 м. Уже відкрито нові родовища, що залягають при товщі води в Атлантиці до 2900 м.

Отже, з позицій концепції нового регіоналізму пріоритетами функціонування морської економіки України у сфері видобування ПЕР мають стати: розвиток економіки регіону на основі лідерства морської енергетики; забезпечення національної безпеки в районах освоєння морських родовищ ПЕР і в стратегічній перспективі підвищення ролі морської енергетики в системі енергетичної безпеки України. Новий регіоналізм означає початок формування морського світогляду, виділення приморських регіонів, розвиток яких закладає основи морської цивілізації. З часом цей імператив поширюється на всю країну, тобто визначає направлення вектора соціально-економічного розвитку країни — від морської периферії до континентального центру. Освоєння морських родовищ ПЕР стає пріоритетним напрямом економічної морської діяльності, яка визначатиме перспективи регіону і в

міжрегіональному, й у міжнародному поділі суспільного виробництва.

Література

1. *Vesa U., Moeller F.* Security community in the Baltic Sea region. Recent debate and recent trends. Tampere Peace Research Institute. Occasional paper. — 2003. — № 88. — P. 45.
2. *Bach J.* Between Sovereignty and Integration. New York: St. Martin's Press, 1999. — P. 10.
3. *Sherman K.* Sustainability, biomass yields, and health of coastal ecosystems: An ecological perspective. Marine ecology progress series, v. 112. — 1994. — P. 15–26.
4. *Mark McGinley.* Black Sea large marine ecosystem. — http://www.eo-earth.org/article/Black_Sea_large_marine_ecosystem.
5. *Денисов В. В.* Эколого-географические основы устойчивого природопользования в шельфовых морях. Апатиты, КНЦ РАН. — 2002. — 502 с.
6. *Козьменко С. Ю., Семененко С. В., Кубиткин Ю. А.* Экономическая мобилизация морского хозяйства в целях обеспечения военно-морской деятельности // Морской сб. — 2005. — № 3. — С. 51–52.
7. *Kvitrud Arne, Ersdal Gerhard, Leonhardsen Roger L.* On the Risk of Structural failure on Norwegian Offshore Installations. — Norwegian Petroleum Directorate Stavanger, Norway. — Paper № 1212 p.
8. *Северная Европа.* Регион нового развития. — М.: Изд-во Весь мир. — 2008. — С. 213.
9. *Яремчук Роман.* Енергетична незалежність України і вуглеводні ресурси Чорного та Азовського морів. — http://www.universum.org.ua/journal/2007/yarem_3.html
10. *Hey, E. and L. D. Mee.* Black Sea. The Ministerial Declaration: an Important Step. Envir. Pollution Law, 2315, 1993. — P. 215–217; 235–236.
11. *Панов А. В.* Морская сила России. 300 лет в погоне за океаном. — М.: Эксмо. — 2005. — 448 с.
12. *Ершов А. М.* Морская энергетика в экономическом развитии России // Вестн. МГТУ. Т. 10. — № 4. — С. 673–679.
13. *Бурцев О. В., Козьменко С. Ю., Шиян Г. Н.* Современная Россия и морская цивилизация // Морской сб. — 2006. — № 6 — С. 17–21.
14. *Корзун В. А.* Интересы России в Мировом океане в новых геополитических условиях. — М.: Наука, 2005. — С. 522.
15. *Bologa AS, Bodeanu N, Petran A, Tigănuș V, and Zaitzev Yur,* Major modifications of the Black Sea benthic and biotic biota in the last three decades. In: Briand F (ed), Les mers tributaires de Mediterranee. Bulletin de l'Institut oceanographique, Monaco, numero special 15, CIESM Science Series, 1995. — № 1. — P. 85–110.
16. *Яремчук Роман.* Енергетична незалежність України і вуглеводні ресурси Чорного та Азовського морів. — http://www.universum.org.ua/journal/2007/yarem_3.html
17. *Крамаренко В. Г.* Национальные интересы России в Мировом океане. Морской сборник. — 2006. — № 6. — С. 39–42.